

Ilona Kalamon

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0002-3023-8218

Odnalezione wiersze Elżbiety Drużbackiej z manuskryptu BN akc. 11696. Komunikat*

W 1816 roku ksiądz Mamert Herburt, doktor teologii i profesor seminarium diecezjalnego w Łucku, przekazał Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie niezwykle podarunek: rękopis zatytułowany *Zebranie wierszów moich w różnych materyach, a przepisane dla zabawy dobrych Przyjaciół, w Rzemieniu, Roku 1754*. Autorką zapisanych w nim utworów była Elżbieta Drużbacka, tworząca w połowie XVIII wieku poetka. Jeszcze przed ofiarowaniem manuskryptu Bibliotece Uniwersyteckiej Herburt udostępnił go redakcji „Dziennika Wileńskiego”, która przygotowała artykuł na temat odnalezionych wierszy. We wrześniowym numerze czasopisma opublikowano tekst pt. *Poezje niedrukowane Drużbackiej*. Pokróćce omówiono w nim utwory zapisane na kartach rękopisu, a także wydano dwa pochodzące z niego wiersze: *Memoryał wnukowi mojemu panu Józefowi Wiesiołowskiemu* oraz *Pożegnanie Ulissesa z synem małym Telemakiem*¹ [DW 1816: 177–191].

* Artykuł finansowany ze środków budżetu państwa na naukę w latach 2025–2028 jako projekt badawczy *Prolegomena filologiczne do „Zbioru rytmów” Elżbiety Drużbackiej* nr PN/02/0038/2023 w ramach programu Perły Nauki II.

¹ Warto dodać, że artykułem tym redakcja „Dziennika Wileńskiego” rozpoczęła serię publikacji poświęconą oświeceniowym twórcom [zob. Kowal 2016: 101–119].

Nie wiadomo, w jaki sposób rękopis trafił w ręce rodziny Herbertów. Dalsze losy dokumentu również pozostają nieznane badaczom poetki. W latach 90. XX wieku manuskryptu zaczęła szukać Krystyna Stasiewicz, uczona opracowująca pierwszą monografię poświęconą Drużbackiej. Niestety, jak sama badaczka przyznaje, nie udało się jej do niego dotrzeć:

Z moich kwerend oraz informacji uzyskanych od Anny Kaupuż z Wilna, Edmunda Rabowicza i Haliny Popławskiej wynika, że utwory skarbnikowej żydaczewskiej zapisane były w 36 rękopisach, z tym że 8 z nich już nie istnieje. Rękopis ks. Mamerta Herburta, przekazany przez niego w 1816 r. Uniwersytetowi Wileńskiemu, należy uznać za zaginiony. [Stasiewicz 1992: 23]

Podstawowym sposobem upowszechniania wierszy Drużbackiej był obieg rękopiśmienny – jej utwory przepisywano i umieszczano w rodowych sylwach bądź przesyłano drogą listowną. Niestety, większość historycznie znanych przekazów z tekstami poetki nie przetrwała wojennej pożogi: te przechowywane w Bibliotece Żaluskich zostały wywiezione po III rozbiórce do Rosji, te zaś, które wróciły do kraju po traktacie ryskim (Pol. F XIV 5, Pol. F XIV 22, Pol. F XIV 31, Pol. Q XIV 55) [Kozłowska-Studnicka 1929: 10, 26], spłonęły podczas powstania warszawskiego. Zniszczeniu uległ wtedy także znany przedwojennym badaczom – Antoniemu Langeemu i Wacławowi Borowemu – kodeks o sygn. 829 z Biblioteki Krasieńskich [Pułaski 1915: 44; zob. też: Lange 1903: 93–94; Borowy 1938: 357–358; Borowy 1950: 869]. Rękopiśmienna spuścizna Drużbackiej przetrwała zatem do XXI wieku w małym stopniu, a wiele utworów poetki znanych jest dziś jedynie z tytułu. Stąd każdy dokument zawierający fragment albo chociażby wzmiankę na temat wierszy autorki *Zbioru rytmów duchownych, moralnych, panegirycznych i światowych* może naprawdę wpłynąć na dotychczasowe ustalenia.

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka jednego z dwóch przekazów rękopiśmiennych z tekstami Drużbackiej, który nie był dotychczas uwzględniany w badaniach nad poetką. Ponadto omówię zawarte w nim utwory, w tym osiem zupełnie

nieznanych, a także pokrótce przybliżę historię wydawniczą tych występujących w innych przekazach drukowanych.

W grudniu 2024 roku, przeglądając internetowy katalog Biblioteki Narodowej, zwróciłam uwagę na dwa rekordy powiązane z nazwiskiem Drużbackiej. Pierwszy z nich o sygn. BN akc. 11696 opatrzony był tytułem *Związek szlachty litewskiej przeciwko familij Sapiehów w 1700 roku in glori czyli bitwa pod Olkienikami wierszem opisana przez Korytyńskiego*². W jego szczegółowym opisie zawarte były informacje, które pozwoliły mi przypuszczać, że jest to uchodzący dotąd za zaginiony rękopis, niegdyś należący do Herburtów:

Ponadto: Odpis wierszy Elżbiety Drużbackiej „Zebranie wierszów moich w różnych materyach, a przepisane dla zabawy dobrych Przyjaciół, w Rzemieniu roku 1754” k. 18–40. Na końcu podpis autorki i dedykacja „jegomości Panu Józefowi Jakubowskiemu [...] ofiaruję” oraz informacja o kopiście „przepisane są przez JM Pana Dulskiego”. [Katalog BN]

Otrzymane skany potwierdziły moje przypuszczenia. Możliwe okazało się także odtworzenie losów manuskryptu, który pierwotnie należał do rodziny Herburtów, a następnie został przekazany Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie. Otóż zabytek jeszcze w XIX wieku trafił do kolekcji Biblioteki Baworowskich we Lwowie. Stamtąd przed II wojną światową wypożyczyła go Biblioteka Jagiellońska w Krakowie. Z kolei w Warszawie rękopis znalazł się dopiero w 1982 roku.

Rękopis o sygn. BN akc. 11696 liczy 46 kart, na których kolejno zostały zapisane następujące teksty:

1. *Związek Szlachty Litewskiej przeciwko Familij Sapiehów w 1700 Roku in glori czyli bitwa pod Olkienikami wierszem opisana przez Korytyńskiego* (k. 4r–17v).

2. Drugi z kolei wspomniany przeze mnie manuskrypt o sygn. BN rps 17992 [zob. BN 17992] okazał się niekompletnym odpisem kodeksu o sygn. 829 z Biblioteki Krasieńskich, sporządzonym przez Antoniego Langego. Jednakże w tym artykule skupię się tylko na manuskrypcie o sygn. BN akc. 11696 [zob. BN 11696], odpis Langego jest bowiem przedmiotem osobnego studium [por. Kalamon 2026].

2. *Zebranie wierszów moich w różnych materyach, a przepisane dla zabawy dobrych Przyjaciół, w Rzemieniu, Roku 1754* (k. 18r–40v).
3. *Wykład prawdziwy y naturalny iak się mają rozumieć co do istoty y skutków swoich położone Granice Duchowieństwu w Polsce y Litwie względem rozszerzania Funduszów y nabywania possessyi dla Kościoła cum alienatione Dóbr od Stanu Rycerskiego wyprowadzony w Czystym tłumaczeniu myśli Rzplitey y Ducha Praw przez nią stanowionych* (k. 41r–44v).

Na dole karty rozpoczynającej serię tekstów Drużbackiej mieści się dopisek autorstwa ks. Herburt:

Ten Przechacney Poetyszy Polskiej Rękopism, do Zbioru innych Rękopismów, Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu Bibliotece, w dowód niewygasłej Wdzięczności, za Nauki w tymże Uniwersytecie nabyte – ofiaruję – z Łucka Roku 1816 – dnia 20. Kwietnia

X. Mamert z Fulsztyna Herburtt. Świętey Teologii Doktor. Prof. Sem. Diec. Łuck[iej]. [BN 11696, 18r]

Na *Zebranie wierszów*... składa się 16 utworów Drużbackiej. Żaden z nich nie został zamieszczony w wydany zaledwie dwa lata wcześniej, tj. w 1752 roku, *Zbiorze rytmów*... Połowę tych tekstów znano dotychczas jedynie z tytułów i krótkich fragmentów cytowanych w „Dzienniku Wileńskim”.

Utwory z *Zebrania wierszów*... – zgodnie z kolejnością ich zapisanania na kartach manuskryptu – to:

1. *Jabłoń złota w Hesperyiskim osadzona ogrodzie, wolny przystęp do siebie daiąca* (k. 18r–20r).
2. *Srzeniawa szczęśliwym płynąca duktem, upodobany znalazłszy port, pod Znakiem Czarnego Orła kres swoy tam zamierzyła y iuż daley ciągnąć niezamysla* (k. 20r–21r).
3. *Na wiązanie Jasnie Wielmożney Jeymosci Pani Izabelli z Poniatowskich Branicki Woiewodzinie Krakowskiej, Hetmanowy Wielkiej Koronney* (k. 21r–23r).

4. *Weturya Rzymianka do Polski wprowadzona, sławna wychowaniem Familii Xiążęcey Imię Weturyi zamieniaiąca w Grocholską* (k. 23r–v).
5. *Z przypowieści Salomonowych w Rozdziale trzydziestym pierwszym* (k. 23v–25v).
6. *Szczęśliwy, a niestateczny Amant, od Bellony Bogini y od Nimfy zakochany to jest, Hetmanowy i Xiężny Marszałkowy* (k. 25v–26r).
7. *Czyste y godziwe amory, Żadney niepodpadające Krytyce pewney Nimfy, z Jasnie Oswieconym mniejszym luminarzem, przed Kłytą teyże Nimfy służą, ukryte, a potym wyiawione* (k. 26r–28r).
8. *Klemens łaskami w Mosciskach słynący, y tam ziawiony dnia 28 Nowembra 1753* (k. 28v–29r).
9. *Memoryał Wnukowi moiemu Panu Jozefowi Wiesiołowskiemu* (k. 29r–30r).
10. *Kontrakty Mosciskie* (k. 30r).
11. *Zawod niemały na Lwowskich kontraktach* (k. 30r–v).
12. *Portret Hipokrytów* (k. 30v–31r).
13. *Lais Dama Koryntska* (k. 31r–v).
14. *Pożegnanie Ulissesa z Synem małym Telemakiem* (k. 31v–32v).
15. *Ofiara Bogu z szesciorga Wnucząt moich zmarłych* (k. 32v–33r).
16. *Fikcja Poetyczna* (k. 33r–40v)³.

Poniżej pokrótce omówię wymienione utwory, zaczynając od tych, które pozostawały dotąd zupełnie nieznane. To grupa liryków o charakterze panegirycznym i okolicznościowym. Ich bohaterami są albo mecenasi Drużbackiej, tj. hetman wielki koronny Jan Klemens Branicki i jego żona Izabella z Poniatowskich oraz marszałkowa wielkolitewska Barbara z Duninów Sanguszkowa, albo osoby w jakiś sposób związane z tym środowiskiem.

3 Utwory w manuskrypcie zostały ponumerowane od 1 do 15. Dopiski te – zrobione ołówkiem – pochodzą od jednej osoby, która na marginesie pierwszej karty zostawiła także notatkę z informacją, że wybrane teksty Drużbackiej wydał Antoni Lange. W numeracji pominięty został *Zawod niemały na Lwowskich kontraktach* – być może wiersz ten uznano za kontynuację *Kontraktów Mosciskich* lub nie zauważono go. O tym, że to dwa różne utwory, poświadczą ich zapis w kopiarzyszu Langego [BN 17992: k. 152–153] na osobnych kartach.

Jabłoń złota jest panegirykiem na cześć wojewody rawskiego Stanisława Wincentego Jabłonowskiego, jego syna Antoniego Barnaby oraz rodów Jabłonowskich i Leszczyńskich. Antoni Barnaba w 1755 roku poślubił Annę Sanguszkównę, córkę marszałkowej, zatem utwór mógł powstać z okazji zaręczyn tej pary. Dzięki wykorzystaniu bogatej siatki znaczeń, do których odsyła drzewo jabłoni (aluzja do nazwiska Jabłonowskiego), Drużbacka niejako zrekonstruowała drzewo genealogiczne wojewody, akcentując jego bliskie pokrewieństwo ze Stanisławem Leszczyńskim, królem Polski, i jego córką Marią Leszczyńską, żoną Ludwika XV, królową Francji.

Weturyą Rzymianką Drużbacka nazywa Marię Grocholską, opiekunkę dzieci Sanguszkowej. Porównana w utworze do rzymskiej Weturii, matki Koriolana, znanej z drugiej księgi *Ab Urbe condita* Tytusa Liwiusza, polska bona zasłużyła się starannym wychowaniem sześciorga książąt Sanguszków: Anny, Józefa, Krystyny, Hieronima, Kunegundy i Janusza.

Utwór *Z przypowieści Salomonowych* to panegiryk na cześć Barbary Sanguszkowej. Za wstęp do niego posłużył Drużbackiej fragment *Księgi Przysłów* (31,10–31). Z postacią księżnej wiąże się również dwa kolejne teksty: *Szczęśliwy, a niestateczny amant* oraz *Czyste y godziwe amory*. Łączącym je ogniwem jest wątek nocnych „schadzek” księżnej z księżycem. Arkadyjskie kostiumy, w które zostały przyobleczone Sanguszkowa (występująca jako nimfa albo rzymska bogini Bellona) oraz sama poetka (nimfa Klityja), przywodzą na myśl erotyczne fraszki Drużbackiej wpisane do „sylwy lubartowskiej”, będącej świadectwem literackich zabaw w salonie księżnej⁴.

Z kolei adresowane do Jana Klemensa Branickiego *Kontrakty Mosciskie* i *Zawod niemały na Lwowskich kontraktach* kojarzą się ze znanym ze *Zbioru rytmów*... utworem *Na bobra złapanego w sieci od pewnego Łowczego, którym Sąsiadów utraktował*. Teksty te łączy autoironiczna postawa podmiotu (*porte-parole* Drużbackiej),

4 „Sylwą lubartowską” nazywa się w literaturze przedmiotu kopiariusz z Archiwum Sanguszków, przechowywany w Archiwum Narodowym w Krakowie [ANK 1030], w którym zapisane zostały teksty powstałe na dworze Sanguszkowej [zob. Aleksandrowska 1992: 114–144; Jakuboszczak 2008].

wyrażającego humorystyczny stosunek do swojej starości, oraz operowanie wieloznacznością słów – tytułowe „kontrakty” dotyczą zarówno umowy dzierżawy, jak i kontraktu małżeńskiego.

Portret Hipokrytów to tekst o charakterze satyrycznym, krytyczny wobec kobiet popadających w dewocję. Jeśli szukać podobieństw pomiędzy nim a innymi wierszami Drużbackiej, należy sięgnąć po takie tytuły, jak: *Skargi kilku dam w wspólnej kompanii będących, dla iakich racyi z Mężami swoiemi żyć niechcą* czy *Na kompanią Franc-Masonów dla Kawalerów i na kompanią de Mops dla Dam ze Zbioru rytmów*.

Pozostałe utwory zapisane na kartach manuskryptu o sygn. BN akc. 11696 znane były dotąd z innych źródeł. *Na wiązanie Jasnie Wielmożney Jeymosci Pani Izabelli z Poniatowskich Branicki i Klemens łaskami w Mosciskach słynący* wpisane zostały do sylwy z Archiwum Radziwiłłowskiego, przechowywanej w Archiwum Głównym Akt Dawnych [AGAD 1/354/o/2.2/46: k. 819–826]. Rękopisy z tymi tekstami znajdują się również w Archiwum Roskim AGAD [AGAD 1/336/o/2/5: k. 298–304] oraz kopiariuszu Langeo [BN 17992: k. 73–76 i 90–91]. W Narodowym Instytucie Dziedzictwa przechowywane są zaś, sporządzone na podstawie manuskryptów z Archiwum Roskiego, maszynopisowe kopie tych wierszy [NID 17992: k. 1–3]. Panegiryk dedykowany Izabelli Branickiej znajduje się zarówno w rękopisie z Archiwum Roskiego, jak i w tym z Biblioteki Narodowej – jednak w obu niekompletny. W pierwszym przekazie tekst urywa się na czwartej strofie utworu, w drugim zaś po jego trzynastej sekstynie dołączony został fragment z innego, nieznanego dotychczas wiersza poetki, na temat dzieci Barbary Sanguszkowej⁵. Warto również odnotować, że utwór poświęcony Janowi Klemensowi Branickiemu znany jest także z przekazu należącego do Zakładu im. Ossolińskich [Ossol. 13732/II: k. 283–284]. W 1998 roku Stasiewicz wydała oba teksty na cześć Branickich na podstawie sylwy z Archiwum Radziwiłłowskiego w „Roczniku Przemyskim” [Stasiewicz 1998b: 51–61].

5 Kopiariusz Langeo pozwolił ustalić, że dołączone strofy pochodzą z utworu pt. *Zguba pięcioletnia w Lubartowie znaleziona, z stokrotną nadgodą*.

Do wspominatej już sylwy Radziwiłłów wpisane zostało również epitalamium na zaślubiny Marianny Karoliny Lubomirskiej (siostrzenicy Jana Klemensa Branickiego) i Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku” pt. *Srzeniawa szczęśliwym płynąca duktem*. To ten przekaz umożliwił Stasiewicz opublikowanie utworu w opracowanym przez nią tomie poezji Drużbackiej zatytułowanym *Wiersze wybrane* [Drużbacka 2003: 69–72]. Wiersz ten znajduje się również na kartach kopiařiusza Langeo.

W 1776 roku wybrane wiersze Drużbackiej ogłosił na łamach „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych” Ignacy Krasicki. Były to m.in.: *Memoryał Wnukowi moiemu*, *Lais Dama Korynćska*, *Pożegnanie Ulissesa*, *Ofiara Bogu* i *Fikcyę Poetyćzną*⁶ [ZPP 1776: 341–389]. Ich edycję poprzedził nagłówek: „Wiersze Drużbackiej z jej rękopisu wybrane a od X.B.W. poprawione” [ZPP 1776: 217], który wyraźnie informował, iż teksty przeszły redakcję biskupa [por. Stasiewicz 1998a: 183–202; Rittel 2006: 85–101]. Po zestawieniu tego wydania z wileńskim przekazem *Zebrania wierszów*... widać wiele znaczących różnic w obrębie całych wersów lub niekiedy nawet strof utworów. Czasami Krasicki skracał teksty poetki – np. wiersz *Lais Dama Korynćska* jest króćszy o trzy sekstyny od postaci tekstu poświadczonej w przekazie BN akc. 11696. W wielu wypadkach pewny siebie redaktor-poeta modyfikował również szyk zdań, zmieniał formę gramatyczną wyrazów czy zastępował dosadniejsze wyrażenia synonimami, wygładzając stylistycznie utwory Drużbackiej:

BN akc. 11696

Przymie Bogini Wenero odemnie,
Ofiarę zwierciadł któremi się brzydzę.
Taką iak iestem przegłądać daremnie,
Niezyćę sobie bo takiej niewidzę.

6 *Memoryał*... w wersji Krasickiego nosi tytuł *Do wnuka* i został później przedrukowany w zbiorze *Mowy i wiersze moralne autorów klasycznych* [Bogusławski, red. 1801: 264–272]; odpis tej wersji utworu znajduje się także w Zakładzie im. Ossolińskich [zob. Ossol. 13564/1: k. 234–236].

Jak byłam przedtym potłucz ię na sztuki,
Niech moy żal innym zda się dla nauki.

[BN 11696: k. 31v]

„Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”

Mówi Bogini przyim teraz odemnie
Z zwierściadł ofiare lichemi się brzydze
Chcieć bydź, czym byłam, iuż to nadaremnie
Jaką iak iestem, niechay się nie widzę,
Rob z nimi co chcesz, potłucz ie na sztuki
Niech moy żal innym, zda się dla nauki.

[ZPP 1776: 353]

Jak widać, ingerencje poczynione przez Krasickiego istotnie wpływają na interpretację wierszy, wyraziście oddalając ich postać od intencji samej autorki.

Ofiara Bogu... została wydana również w jednym z numerów „Pamiętnika Warszawskiego” [PW 1823: 356–357]. Opublikowana tam wersja odbiega od tekstu utrwalonego w BN akc. 11696. Różnice są być może wynikiem tego, że redakcja czasopisma dysponowała jakimś nieznanym obecnie przekazem lub błędnie odczytała powielaną podstawę. Najczęściej występujące modyfikacje to: literówki, zmiany szyku zdania lub form gramatycznych oraz drobne modernizacje językowe. Odmianki te występują już w pierwszych wersach wiersza:

BN akc. 11696

Wiosno którey się świat raduie zprzyiścia,
Nadzieia zpączków rozwilego liscia,
Za listem kwiaty a owoc za kwiatem
Wynika conas zyznym cieszy latem.
Nawet zstarzałe drzewa zielenieją,
Lub się wspruchniałych pniakach skrzypiąc, chwieią.

[BN 11696: k. 33v]

„Pamiętnik Warszawski”

Wiosno! z którey się świat raduie przyiścia.
Nadzieia z pączków rozwitego liścia

Za liściem kwiaty a za zwiędłym kwiatem
 Owoc wynika co nas cieszy latem.
 Nawet i stare drzewa zielenieją,
 Chcąc się w spruchniałych pniach skrzypiące chwieją.

[PW 1823: 356]

Wspomniane powyżej utwory publikowano również w XX i XXI wieku, np. w zbiorze przygotowanym do druku przez Langego [Drużbacka, Konarski 1903] czy we wspominanych już *Wierszach wybranych* opracowanych przez Stasiewicz. Zawsze jednak były to przedruki z „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych” czy – w przypadku *Ofiary Bogu...* – z „Pamiętnika Warszawskiego”.

Zebranie wierszów... to przekaz autoryzowany przez Drużbacką – chociaż utwory nie zostały przepisane przez nią, tylko przez niejakiego Dulskiego. O obu tych faktach informuje umieszczona na prawym marginesie ostatniej karty notatka (40v): „Jegomości Panu Jozefowi Jakubowskiemu, te moje własne kompozycye, dla zabawy daruję przepisane są przez J.W. Pana Dulskiego, są niektore Errory, ten winien, co przepisywał”. Nie jest to pierwsza tego typu sytuacja w przypadku autorki *Zbioru rytmów...* – w ten sam sposób poetka autoryzowała przekaz zawierający romans *Przykładne z wiernej i statecznej miłości małżeństwo* [Drużbacka 2024].

Adresatem dedykacji dołączonej do kolekcji był Józef Jakubowski, cześnik żytomierski [por. Janas, Kłaczewski, oprac. 2002: 115; Czeppe 1999: 77–88]⁷. Nie wiadomo, jaka relacja łączyła poetkę z obdarowanym – możliwe, że znali się osobiście albo że Jakubowski należał do grona stałych czytelników jej twórczości i pragnął zapoznać się także utworami nieuwzględnionymi w *Zbiorze rytmów...* z 1752 roku.

Kolekcja zatytułowana *Zebranie wierszów moich w różnych materyach, a przepisane dla zabawy dobrych Przyjaciół, w Rzemieniu, Roku 1754* jest istotnym źródłem do dalszych badań nad twórczością

7 Jakubowski miał sprawować funkcję cześnika żytomierskiego w latach 1748–1759 [por. Janas, Kłaczewski, oprac. 2002: 115]. Trzeba jednak mieć na uwadze ustalenia Marii Czeppe [1999: 77–88], a mianowicie fakt, że wiele nadanych w czasach Augusta III urzędów miało charakter jedynie tytularny, a za nominacją nie szły żadne realne obowiązki.

nie tylko Elżbiety Drużbackiej, ale i innych XVIII-wiecznych pisarek w ogóle. Wzbogaca stan wiedzy o osiem nieznanych dotychczas utworów, a pozostałym dostarcza ich autoryzowane postaci. Omówione powyżej teksty rzucają również światło na biografię samej poetki oraz okoliczności jej pracy twórczej, a ponadto wnoszą nowy materiał do analiz literaturoznawczych. Konieczne są dalsze rozpoznania w tym obszarze – należałoby przeprowadzić działania z zakresu krytyki tekstu, aby rozstrzygnąć, czy w utworach faktycznie występują wspomniane przez autorkę *Zbioru rytmów* „errorry”. Prawdopodobnie Drużbacka mogła w tym przypadku posłużyć się konwencjonalnym zwrotem z repertuaru topiki skromności. Do interesujących wniosków można byłoby też dojść poprzez zestawienie nieznanych utworów z BN akc. 11696 z ich wersjami występującymi w kopiarzyszu Langego. Warto również skolacjonować wiersze opublikowane przez Krasickiego w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”, aby realnie ocenić stopień jego ingerencji w ich brzmienie.

Bibliografia

Źródła (wraz ze stosowanymi skrótami)

RĘKOPISY

- AGAD 1/354/o/2.2/46 – *Miscellanea. Mowy, listy, wiersze i pisma rozmaite w materiach politycznych, prywatnych, familijnych i prywatnych za panowania Augusta III*, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, sygn. 1/354/o/2.2/46.
- AGAD 1/336/o/2/5 – *Arch. Roskie. Supplement*, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, sygn. 1/336/o/2/5.
- ANK 1030 – *[Sylwa lubartowska]*, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 1030.
- BN 11696 – *Związek Szlachty Litewskiej przeciwko Familij Sapiechów w 1700 Roku in glori czyli bitwa pod Olkienikami wierszem opisana przez Korytyńskiego*, Biblioteka Narodowa w Warszawie, sygn. BN akc. 11696.

- BN 17992 – [Historia chrześcijańska księżniczki Elefantyny Eufraty oraz różne wiersze w odpisach], Biblioteka Narodowa w Warszawie, sygn. BN rps 17992.
- NID 17992 – Elżbieta Drużbacka dla J.K. Branickiego i jego żony. Archiwum Roskie, kopia, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, sygn. TG 302.
- Ossol. 13564/I – Odpisy wierszy poetów polskich, głównie Adama Naruszewicza, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. Ossol. rkps 13564/I.
- Ossol. 13732/II – Miscelanea przeważnie dotyczące panowania Augusta III oraz bezkrólewia po nim. Odpisy listów, mów, różnych pism oraz druki z lat 1681–1764, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. Ossol. rkps 13732/II.

DRUKI

- Bogusławski Józef Konstanty, red. (1801), *Mowy i wiersze moralne autorów klasycznych*, t. 2, Drukarnia xx. Scholarum Piarum, Wilno.
- Drużbacka Elżbieta (2003), *Wiersze wybrane*, oprac. Krystyna Stasiewicz, Neriton, Warszawa.
- Drużbacka Elżbieta (2024), *Przykładne z wiernej i statecznej miłości małżeństwo*, wyd. Aldona Sieradzka-Krupa, IBL, Warszawa.
- Drużbacka Elżbieta, Konarski Stanisław (1903), *Skarbiec poezji polskiej*, t. 1, oprac. Antoni Lange, Wydawnictwo Alfreda Zonera, Warszawa.
- DW – *Poezje niedrukowane Drużbackiej* (1816), „Dziennik Wileński”, t. 3, nr 21.
- PW – *Wiersze wyjęte z rękopismu Drużbackiej dotąd niedrukowane* (1823), „Pamiętnik Warszawski”, t. 6, nr 4.
- ZPP – *Wiersze Drużbackiej z jej rękopisu wybrane a od X.B.W. poprawione* (1776), „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”, t. 13.

Literatura

- Aleksandrowska Elżbieta (1992), *O Barbarze Sanguszkowej, jej literackim salonie i nieznannej twórczości poetyckiej*, w: *Kultura literacka połowy XVIII wieku. Studia i szkice*, red. Teresa Kostkiewiczowa, „Wiedza o Kulturze”, Wrocław.
- Borowy Waclaw (1938), *Elżbieta Drużbacka*, „Ateneum”, nr 3.
- Borowy Waclaw (1950), *Drużbaciana*, „Pamiętnik Literacki”, nr 41, z. 3–4.
- Czeppe Maria (1999), „Tytułarne” urzędy ziemskie w czasach Augusta III, „Kwartalnik Historyczny”, R. 106, nr 3.
- Jakuboszczak Agnieszka (2008), *Sarmacka dama. Barbara Sanguszkowa (1718–1791) i jej salon towarzyski*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.

- Janas Eugeniusz, Kłaczewski Witold, oprac. (2002), *Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku: spisy*, Biblioteka Kórnicka, Kórnik.
- Kalamon Ilona (2026), *Nieznane utwory Elżbiety Drużbackiej z odnalezionego kopiariusza Antoniego Langego*, „Pamiętnik Literacki” [w druku].
- Katalog BN – *Związek Szlachty Litewskiej przeciwko Familii Sapiehów w 1700 Roku in glori czyli bitwa pod Olkienikami wierszem opisana przez Korytyńskiego*, <https://tinyurl.com/4mb7udkw> [dostęp: 28.12.2024].
- Kowal Jolanta (2016), *Tradycja oświecenia stanisławowskiego na łamach „Dziennika Wileńskiego” z lat 1815–1830*, „Prace Polonistyczne”, t. 71.
- Kozłowska-Studnicka Jadwiga (1929), *Katalog rękopisów polskich (poezyj) wywiezionych niegdyś do Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu, znajdujących się obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*, PAU, Kraków.
- Lange Antoni (1903), *Elżbiety Drużbackiej pisma nieznane*, „Wędrowiec”, R. 41, nr 5.
- Pułaski Franciszek (1915), *Opis 815 rękopisów Biblioteki Ord. Krasińskich*, Muzeum Konstantego Świdzińskiego, Warszawa.
- Rittel Teodozja (2006), *Metafora krytyczna i „oczyszczanie” tekstów Elżbiety Drużbackiej przez Ignacego Krasickiego*, w: *Staropolszczyzna piękna i interesująca*, t. 2, red. Elżbieta Koniusz, Stanisław Cygan, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce.
- Stasiewicz Krystyna (1992), *Elżbieta Drużbacka. Najwybitniejsza poetka czasów saskich*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Olsztyn.
- Stasiewicz Krystyna (1998a), *Przygoda literacka Krasickiego z Drużbacką*, w: *Autor – tekst – cenzura. Prace na Kongres Sławistów w Krakowie w roku 1998*, red. Jerzy Pelc, Marek Prejs, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Stasiewicz Krystyna (1998b), *Związki poetki czasów saskich Elżbiety Drużbackiej z ziemią przemyską*, „Rocznik Przemyski”, t. 34, z. 1.

Ilona Kalamon

**Poems by Elżbieta Drużbacka Discovered
in Manuscript BN acc. 11696. A Communique**

The focus of this article is a manuscript entitled “The Union of Lithuanian Nobility against the Sapieha Family in 1700 in gloria, or the battle of Olkieniki in verse described by Korytyński,” reference no. BN acc. 11696, stored at

the National Library in Warsaw. The manuscript includes works by Elżbieta Drużbacka, an 18th-century poet, and was long considered lost. Known as the “Herburt Manuscript,” the artifact contains 16 works by Drużbacka, including eight completely unknown to modern readers. The text discusses the poet’s works preserved in the manuscript, the publishing history of titles known from other printed sources, and stipulates next steps to be taken in the research process.

Keywords: Elżbieta Drużbacka; 18th century; manuscripts; critical editing.

Ilona Kalamon – mgr filologii polskiej, doktorantka w Szkole Doktorskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w dyscyplinie literaturoznawstwo. Jej zainteresowania badawcze dotyczą zagadnień związanych z pisarstwem kobiet w wiekach dawnych, historią książki oraz edytorstwem naukowym. Aktualnie pracuje nad rozprawą doktorską na temat problemów edytorskich w twórczości Elżbiety Drużbackiej, pisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Justyny Dąbkowskiej-Kujko oraz kieruje projektem naukowym *Prolegomena filologiczne do „Zbioru rytmów” Elżbiety Drużbackiej*, finansowanym ze środków budżetu państwa w ramach programu Perły Nauki II. Adres e-mail: ilonakalamon@gmail.com.